

Yusuf el-Hakim'in Hatıratında Kudüs'ten Lübnan'a Sosyo-Kültürel Gözlemler

Hasan Hüseyin GÜNEŞ

<https://orcid.org/0000-0002-1797-3605>

hasan.h.gunes@gmail.com

Doç. Dr., Bartın Üniversitesi

Tarih, Bartın, Türkiye

Öz

Bu araştırma, Osmanlı kadısı Yusuf el-Hâkim'in 1910 yılında Kudüs ve Yafa'yı da kapsayan Lübnan ve Suriye görev yıllarını anlattığı hatıratını incelerken, dönemin toplumsal, idari ve kültürel yapısına dair önemli veriler sunan bu eseri metodolojik bir yaklaşımla ele alacaktır. Lise öğrenimini memleketi Lazkiye'deki Amerikan Enstitüsü'nde ve hükümet hazırlık dairesinde tamamladıktan sonra, buranın adalet divanında kâtip olarak atanıp hukuk eğitimi alan Yusuf el-Hâkim, 1904 yılında kadılığa atandı. 1910 yılından itibaren Kudüs, Yafa ve Trablus'da yargı kademelerinde başarıyla yükseldi. 1913'ün başında Lübnan Dağı'nın idari açıdan bağımsız hükümetinin Türkiye Sicili'nin başkanlığını üstlenmek üzere davet edildi. El-Hakim'in Kudüs, Lübnan ve Suriye'ye dair gözlemleri, Osmanlı yönetiminin millet sistemi çerçevesinde topluluklar arasında bir denge kurma çabalarına dair zengin ayrıntılar içermektedir. Kudüs ile ilgili anlatılar, kentin dinler arası uyumun bir sembolü olarak nasıl işlev gördüğünü ortaya koyarken, Mescid-i Aksa ve Kutsal Kabir Kilisesi gibi kutsal mekânların toplumsal yaşam üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Çalışmanın amacı, Yusuf el-Hâkim'in gözlemleri üzerinden Osmanlı'nın Arap coğrafyasındaki çok kültürlü, çok dinli toplumlarını ve bunların Cihan Harbi öncesindeki yapısını ve el-Hakim'in hatıratının bu yapı içindeki sosyal, kültürel, dini ve idari ilişkileri yansıtmaya kapasitesini irdeleyip değerlendirmektir. Araştırma, seyahatnameyi birincil kaynak olarak kabul etmekte ve içerik analizi yöntemine dayanmaktadır. Öncelikle söz konusu hatırat metni, sosyo-tarihsel bağlamı göz önünde bulundurularak analiz edilecektir. El-Hakim'in metnindeki anlatımlar, mekân ve olay tasvirleri ile yazarın kişisel değerlendirmeleri tematik kategorilere ayrılacaktır. Bu kategoriler arasında "din ve toplumsal yaşam", "idari yapı ve yerel otoriteler", "kültürel etkileşim" ve "eleştirel gözlemler" yer alacaktır. Ayrıca, seyahatnamenin yazıldığı dönemin Osmanlı politikaları ve sosyal düzeni ile ilişkisi, ikincil kaynaklar yardımıyla tarihsel bağlamda değerlendirilecektir. Mevzuya bahis seyahatname, sadece bireysel bir gözlem anlatısı olarak değil, aynı zamanda Osmanlı Kudüs'ü ve Arap coğrafyasının sosyo-kültürel ve idari yapılarının tarihsel belgelenmesi açısından önemli bir referans eser niteliğindedir. Metodolojik inceleme, el-Hakim'in yazılarındaki tarihsel ve kültürel zenginliğin yanı sıra, yazarın kişisel perspektifinin analiz edilmesini de sağlayacaktır. Lübnan ve Suriye'ye dair gözlemler, bölgedeki Marunî Hristiyanlar ve diğer toplulukların bir arada yaşam deneyimlerini detaylandırmaktadır. El-Hâkim'in, Osmanlı millet sistemini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken, aynı zamanda bu sistemin çatışma yönetimi ve uyumu sağlama kapasitesini takdir ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle yerel yönetim ve dini liderler arasındaki ilişkiler, merkezi otorite ile yerel topluluklar arasındaki güç dengesi açısından

incelenecektir. Yusuf el-Hakim'in seyahatnamesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Arap coğrafyasındaki yaşamı anlamak isteyen araştırmacılar için değerli bir kaynak sunacak ve çok kültürlü Osmanlı toplumunun karmaşık dinamiklerini anlamaya katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf el-Hakim, Osmanlı Kudüsü, Filistin, Hatırat, Millet Sistemi.

Socio-Cultural Observations from Jerusalem to Lebanon in the Memoirs of Yusuf al-Hakim

Hasan Hüseyin GÜNEŞ

<https://orcid.org/0000-0002-1797-3605>

hasan.h.gunes@gmail.com

Associate Professor, Bartın University

History, Bartın, Türkiye

Abstract

This study examines the memoirs of Yusuf al-Hakim, an Ottoman judge who documented his experiences during his tenure in Lebanon and Syria, which included assignments in Jerusalem and Jaffa in 1910. His travelogue offers critical insights into the social, administrative, and cultural fabric of the region during the late Ottoman period. Born in Latakia, al-Hakim completed his secondary education at the American Institute and the government preparatory department in his hometown. He then worked as a clerk in the local court, simultaneously pursuing legal studies, before being appointed as a judge in 1904. By 1910, he had ascended through judicial ranks, serving in Jerusalem, Jaffa, and Tripoli with distinction. In early 1913, he was invited to preside over the Turkish Register of the autonomous government of Mount Lebanon. Al-Hakim's observations of Jerusalem, Lebanon, and Syria provide rich details about the Ottoman administration's efforts to maintain a balance among diverse communities under the millet system. His accounts of Jerusalem reveal its role as a symbol of interfaith harmony, emphasizing the social influence of sacred sites like al-Aqsa Mosque and the Church of the Holy Sepulcher. This study aims to analyze the multiethnic, multireligious societies of the Arab provinces in the pre-World War I Ottoman Empire through the lens of Yusuf al-Hakim's memoirs. Additionally, it evaluates the memoir's capacity to reflect the social, cultural, religious, and administrative relations within this complex structure. The research adopts a methodological approach that treats the travelogue as a primary source, employing content analysis to dissect its socio-historical context. The memoir is systematically analyzed with a focus on thematic categories such as "religion and social life," "administrative structure and local authorities," "cultural interactions," and "critical observations." These thematic categories will be contextualized within the policies and societal dynamics of the Ottoman period using secondary sources. The travelogue is not only considered a personal narrative of observations but also a valuable historical document that provides insights into the sociocultural and administrative structures of Ottoman Jerusalem and the broader Arab provinces. Al-Hakim's observations on Lebanon and Syria delve into the coexistence of Maronite Christians and other communities, shedding light on the lived experiences of pluralism. While critiquing the millet system, he also recognizes its efficacy in managing conflicts and fostering harmony. The interplay between local governance and religious leadership, as well as the balance of power between central authorities and local communities, will be critically examined. Yusuf al-Hakim's travelogue offers researchers a unique lens through which to explore the multifaceted dynamics of life in the Arab provinces of the Ottoman Empire during its twilight years. It enriches our

understanding of the historical, cultural, and administrative complexities of this multiethnic and multireligious society, serving as a critical resource for those investigating the intricate dynamics of the late Ottoman period.

Keywords: Yusuf al-Hakim, Ottoman Jerusalem, Palestine, Memoirs, Millet System.